

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент*

в направление 2.1. *Филология*, научна специалност *Български език*,

обявен в *Държавен вестник*, бр. 36 от 03.05.2019 г.,

с кандидат: д-р Йоанна Христова Кирилова, главен асистент в Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“, БАН

Автор на рецензията: д-р Марияна Христова Витанова, доцент в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“, БАН

Единствен кандидат по обявения от Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ конкурс за заемане на академичната длъжност *доцент* е гл. ас. д-р Йоанна Христова Кирилова. Кандидатката е завършила специалността *Българска филология* в СУ „Св. Климент Охридски“. През 2004 г. придобива образователната и научна степен *доктор*. Постъпва на работа в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ през 1995 г. първоначално като проучвател, а по-късно като асистент и главен асистент.

Материалите, представени от Й. Кирилова, напълно отговарят на количествените изисквания за заемане на академичната длъжност *доцент*, посочени в *Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности* в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“. Научната продукция на Й. Кирилова, с която участва в конкурса, включва 1 самостоятелна монография, 3 студии, 26 статии. Публикациите ѝ са в авторитетни научни издания – списания, сборници с материали от конференции, тематични сборници. Пет от статиите ѝ са публикувани в Полша, Словакия и Русия. Й. Кирилова е съставител на две библиографии – едната по етнолингвистика (в съавторство), а другата – самостоятелна. От постъпването си на работа в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ Й. Кирилова участва в работата по 11 проекта, от които 3 международни съвместно със САН и РАН. Кандидатката е активен участник в проекти с практическа насоченост и с приложение в образованието като „Написаното остава. Пиши правилно!“, „Заедно напред“ и „Студентски практики“. Отбелязаните цитирания за трудовете на Й. Кирилова са 31 бр., има и една рецензия за хабилитационния ѝ труд.

Й. Кирилова започва своя път в науката с изследвания в областта на диалектологията, след което се насочва към по-новите езиковедски направления като етнолингвистика и лингвокултурология, в които са най-важните ѝ постижения.

Хабилитационният ù труд *Представата за ума в българската езикова картина за света* е принос в лингвокултурологичния подход към проблемите на езика. Монографията е посветена на изследването на концепта *ум* като един от водещите концепти, изграждащи българската картина на света. Работата е структурирана в пет глави. В увода авторката се спира върху концепта като един от основните термини, с които оперира лингвокултурологията. В научната литература терминът концепт се дефинира нееднозначно, ето защо уточняването на значението му е важно преди да се пристъпи към конкретния анализ. В направения обзор на литературата по въпроса се посочва разминаването в разбирането за концепта в лингвокултурологията и в когнитивната лингвистика, липсата на единство между учените не само относно съдържанието на термина концепт, но и при определянето на понятийната, образната и ценностната структура на концептите и тяхната класификация. Изясняват се отношенията между концепт и понятие, концепт и дума, концепт и значение, наличието на така наречения културен фон или фонов знания. Й. Кирилова показва отлично познаване и критично отношение към многобройните публикации на български и чужди автори по разглежданата проблематика. Първата глава на изследването „Концептуални признаци на *ума* по данни на лексикографските източници“ е посветена на ценностния компонент на концепта. Въз основа на лингвистичен материал от тълковни, етимологични, словообразователни, асоциативни речници и енциклопедични справочници се извеждат основните (ядрените) и допълнителните (периферните) признаци на концепта *ум*. Във втората глава на работата „Признакова структура на концепта *ум*“ се разглежда понятийната съставна част на концепта *ум*. Отделните подраздели включват анализ на съдържанието на концепта *ум* в дамаскинарската книжнина (в *Тихонравовия дамаскин*) и в паремиите. На базата на паремиологичен материал е направена съпоставка между концепта *ум* и други концепти като *щастие, старост, език, приятел, враг*. Разгледани са бинарните опозиции, в които се включва концептът *ум* в българската езикова картина на света: *ум – глупост, ум – безумие, ум – лудост, ум – сила, ум – мозък, ум – сърце*, както и основните бинарни опозиции, характерни за митологичното съзнание: *свой – чужд, добър – лош, човек – животно, мъж – жена* и др. Много интересни са наблюденията върху джендърните аспекти на концепта *ум* в паремиите. Авторката стига до извода за наличие на джендърна асиметрия. Обширната трета глава „Метафори за *ума*“ е посветена на образната съставка на концепта. Преди да пристъпи към конкретен анализ Й. Кирилова представя понятието *когнитивна метафора* и свързаните с нея *когнитивни модели*.

Авторката посочва тясната връзка на концепта *ум* с духовния свят на човека, с така наречения *вътрешен човек*. Изследването на метафоризацията на *ума* в българската картина на света се базира върху класификацията на Дж. Лейкф и М. Джонсън, в книгата *Метафорите, с които живеем*. Проследени са онтологичните, ориентационните и структурните метафори в *Тихонравовия дамаскин* и в паремиите. В паремиологичния материал е направено сравнение и с концепта *сърце*. В четвъртата глава са разгледани индивидуалните и социалните признаци на концепта *ум*, като отново се прави съпоставка с признаците на концепта *сърце*. В пета глава е очертано асоциативното поле на концепта *ум*, като се използват данни от *Българския асоциативен речник* (2007). По този начин авторката сполучливо разширява наблюденията си върху концептуализацията на *ума* от Средновековието и епохата на Възраждането до светоусещането на съвременния човек. В заключителната глава са обобщени резултатите от анализа на материала в изложението. Изводите ѝ са точни и добре формулирани.

Монографията на Й. Кирилова *Представата за ума в българската картина на света* е сериозно научно изследване с интересна и сполучливо избрана тема. Разработката допринася за осветляването на още един фрагмент от българската езикова картина на света. Богатството от точни наблюдения и направените важни изводи относно различни страни на взаимодействието *език – култура* в текстове, представящи различни периоди от развитието на българския език (дамаскинарската книжнина, паремиите и данните от асоциативни изследвания), определят приносния характер на работата. Материалът, който се подлага на разностранен и задълбочен анализ, дава възможност да се проследят промените в концептуализацията на *ума* в диахронен план. Авторката разкрива и безспорното си умение за структурно организиране на богатия и разнообразен материал, за анализ на избраната научна проблематика. Езикът на работата е точен и ясен. Трябва да се отбележи и библиографската осведоменост по разглежданата тема.

Голяма част от публикациите на Й. Кирилова са посветени на реализацията на редица концепти в българския език. В *Концепт и езикова картина на света* тя разглежда типологията и структурата на една от основните терминологични единици в лингвокултурологията и когнитивната лингвистика. Направен е цялостен критичен преглед на теоретичните постановки за концепта, като авторката формулира и своето разбиране.

Обект на изследване в публикациите ѝ са важни за човека и човешките отношения и все още неразработвани в българското езикознание провербиални концепти като *сърце* (статии №№ 5, 19, 20, 21), *ум* (статии №№ 15, 17, 18, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32), *душа* (статии №№ 7, 8, 9, 10), *реч* (статия № 23), *щастие* (статии №№ 29, 30), *човек* (статия № 20), *приятел* (статии №№ 6, 22), *враг* (статия № 6), което е принос за изграждането на културноантропологичната характеристика на българите. В статиите се разкрива взаимовръзката между отделни концепти като *приятел* и *враг*, *сърце*, *ум* и *душа*, *човек*, *реч*, *щастие* и *нещастие* в българската картина на света (статии №№ 6, 7, 8, 10, 20, 23, 29, 30), както и поликонцептуалната природа на езиковите реализации – лексеми, фразеологизми, пословици и поговорки (статии №№ 23, 29, 30, 32).

Изследователският интерес на Й. Кирилова е насочен и към историческата лингвокултурология. Върху материал от *Тихонравовия дамаскин* за първи път е направено изследване на концептите *ум* и *сърце* като част от средновековната картина на света (статии №№ 22, 25, 26, 27). Диахронен подход е приложен и при проучването на базовите концепти *ум*, *сърце*, *приятел* (статии №№ 15, 18).

Част от публикациите на кандидатката разглеждат различни видове метафори – онтологични, ориентационни и структурни (по класификацията на Дж. Дейкъф и М. Джонсън) и метафоричните модели за вербализация на концептите като средство за осмисляне на една или друга област от действителността в термини (статии №№ 7, 8, 10, 15, 18, 19, 20, 25, 27).

Като приносен и много интересен момент в работите на Й. Кирилова заслужава да се отбележи вниманието, което отделя, на лингвистичните аспекти на стереотипите за мъжа и жената в българските пословици и поговорки (статии №№ 5, 24, 28, 32). Авторката констатира наличие на джендърна асиметрия, изразяваща се в андроцентричност, и търси причините за съществуването ѝ в традиционната култура на българите. Тя отбелязва и наличие на „женски глас“ в част от паремииите.

От публикациите на Й. Кирилова в областта на диалектологията би трябвало да се спомене монографията ѝ *Пастирската терминология в Софийско* (Велико Търново: „Знак'94“, 2011, 274 с.), която е издадена по докторската ѝ дисертация. С богат материал и задълбочен анализ на езиковите данни се откроява статията *Метафори при*

названията на глухарчето, в която се анализират метафоричните и метонимични механизми, залегнали в основата на славянските названия за растението.

Общата оценка за публикациите на кандидатката е, че те се отличават с аналитичност и прецизност при излагане на езиковите факти. Богатата етнокултурна и социокултурна информация, която предоставят, има и практическа насоченост и може да послужи при обучението по български език като чужд.

Бих искала да спомена и работата на Й. Кирилова в областта на етнолингвистична лексикография. Тя е част от екипа, работещ по проекта *Етнолингвистичен речник на българската народна медицина*, който е в заключителен етап. Кандидатката е автор на речникови статии от различни рубрики и активен участник в работните заседания, като бележките ѝ са точни и полезни.

Заключение

Научните публикации и цялостната работа на гл. ас. д-р Йоанна Христова Кирилова заслужават висока оценка и представят кандидатката като компетентен учен с приносни изследвания, изграден специалист в областта на лингвокултурологията и етнолингвистиката. Смятам, че кандидатурата на гл. ас. д-р Йоанна Христова Кирилова напълно отговаря на изискванията за заемането на академичната длъжност *доцент* и ще гласувам положително.

26.08.2019 г.

Рецензент:

(доц. д-р Марияна Витанова)